

ми, розвиток її реального та фінансового секторів, історичні й економічні умови розвитку соціальної сфери, механізм державного регуляторного впливу), а відповідно й завдань, і шляхів досягнення поставленої мети.

Література

1. Нуреев Р.М. Теория и практика социального рыночного порядка в Германии и возможности её применения в России / Р.М. Нуреев. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.mirkin.ru>.
2. Мюллер-Армак А. Принципы социального рыночного хозяйства / А. Мюллер-Армак / Социальное рыночное хозяйство. Теория и этика экономического порядка в России и Германии. – СПб. : Экономическая школа, 1999. – 368 с.
3. Давыдова Т.Е. Концепция социального рыночного хозяйства: формирование, развитие, современный период / Т.Е. Давыдова. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ecsocman.edu.ru>.
4. Эрхард Л. Благополучие для всех / Л. Эрхард. – М. : Изд-во "Дело", 2001. – 352 с.
5. Гутник В.П. Социальное государство / Социальный порядок и проблемы его реформирования // Политика хозяйственного порядка в Германии / В.П. Гутник: РАН, Ин-т мир. экономики и межд. отношений. – М. : ЗАО "Изд-во "Экономика", 2002. – 271 с.
6. Васина Л.Л. Социальное рыночное хозяйство: словарь терминов / Л.Л. Васина. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 192 с.
7. Библиотека Восводина. Економічна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.enbv.narod.ru>.
8. Геєць В. Соціогуманітарні складові перспектив переходу до соціально орієнтованої економіки в Україні / В. Геєць // Економіка України. – 2000. – № 1. – С. 4-11.
9. Биггарт Н. Социальная организация и экономическое развитие / Н. Биггарт. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ecsoc.msses.ru>.
10. Деркач А. Концепція побудови соціальної ринкової економіки / А. Деркач, Б. Панасюк // Банківська справа. – 1999. – № 1(25). – С. 11-18.
11. Амоша А.И. Каноны рынка и законы экономики. – Кн. 4. Процесс распределения и общественные отношения / Амоша А.И., Прокопенко Н.Д., Иванов Е.Т. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 2001. – 546 с.

УДК 336.27

*Доц. Н.Б. Ярошевич, канд. екон. наук; студ. І.А. Хайдукова –
НУ "Львівська політехніка"*

РЕТРОСПЕКТИВА ТА ПЕРСПЕКТИВА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ

Розглянуто поділ управління державним боргом України поетапно за причинами і наслідками; виділено етап загрози втрати боргової безпеки; обґрунтовано потребу зменшення внутрішніх і зовнішніх державних позик.

Ключові слова: державний борг, місцеве самоврядування, етапи розвитку.

*Assoc. prof. N.B. Yaroshevych; stud. I.A. Haidukova –
NU "L'vivs'ka Politekhnik"*

Retrospective view and prospect of management of Ukraine national debt

The division of management of the national debt of Ukraine was considered by the stages of the causes and effects; the stage of threat of a loss of promissory safety was selected; the necessity of diminishing of internal and external state loans was grounded.

Keywords: national debt, local government, stages of development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вплив державного боргу на економічний розвиток набуває особливої актуальності в період валютно-фінансової кризи.

Управління державним боргом супроводжується низкою проблем, починаючи зі звуженості поняття державного боргу в українському законодавстві, що не сприяє реалістичному прогнозуванню основних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку країни; проблем структуризації боргу; проблем обліку та звітності державного боргу [1] та ін.

Для ефективного управління державним боргом потрібно систематизувати управління поетапно за причинами і наслідками виникнення боргу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою, в яких започатковано розв'язання проблеми. Державний борг є предметом дослідження і дискусій багатьох вчених, управління державним боргом розглядають як з точки зору важливості для фінансової політики держави, так і з точки зору перспектив формування та розвитку національної економіки. Серед західних вчених особливої уваги заслуговують праці Дж.Кейнса, П. Кругмана, Р. Барро, П. Харрода, А. Сміта, А. Лернера, Р. Масгрейва, К. Макконнелла, С. Брю та ін. Теоретичним і практичним питанням державного боргу присвячено роботи українських дослідників: В.В. Козюка, В.А. Андрущенко, О.І. Барановського, З.О. Лютого, О.В. Плотнікова, Н.В. Зражевської, Я.В. Онищук, Ю.К. Алексєєва та ін. Проблеми наближення обліку та звітності з державного боргу до загальноприйнятої міжнародної практики висвітлено у праці Іваненка Ю.В. і Мамишева А.В.

Мета дослідження – систематизація динаміки державного боргу поетапно за причинами і наслідками виникнення з метою управління державним боргом.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Після здобуття Україною незалежності у 1991 р., питання відбудови національної економіки потребувало величезних коштів. Розбалансування економіки супроводжувалося гіперінфляцією і девальвацією національної грошової одиниці, що змушувало уряд вдаватися до внутрішніх і зовнішніх запозичень (рис. 1). При цьому утворення і погашення державного боргу України не мало чіткого правового визначення [4].

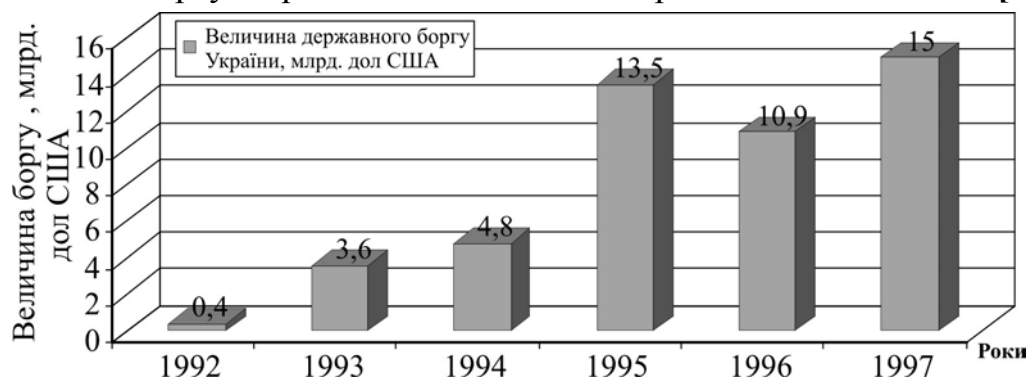

Рис. 1. Динаміка державного боргу України за 1992-1997 роки (млрд. дол. США)

Цей період вітчизняні дослідники [2] поділяють на такі етапи управління державним боргом.

Перший етап (1991-1994 рр.) – утворення державного боргу. Період з 1991 р. до першої половини 1994 р. характеризувався утворенням і нагромадженням боргу: залучали прямі кредити НБУ, надавали урядові гарантії щодо іноземних кредитів українським підприємствам, урегульовували боргові взаємовідносини з Російською Федерацією.

Другий етап (1995-1996 рр.) – період зовнішніх гарантій. Державний борг формувався за рахунок отримання зовнішніх позик від міжнародних фінансових організацій. За цей період він зріс на 56 %. Цей етап характеризувався врегулюванням заборгованості України за енергоносії, а також випуском облігацій внутрішніх державних позик та поступовим заміщенням цими облігаціями прямих кредитів Національного банку.

Третій етап (1997 – перша половина 1998 р.) – характеризувався активним урядовим позичанням як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках капіталу, на який Україна вийшла лише в 1997 р.

Четвертий етап (друга половина 1998-2000 рр.) – період реструктуризації боргових зобов'язань після боргової кризи 1998 р. У цей період в Україні простежувалися значні розриви платіжного балансу та низькі валютні резерви. Також вперше було здійснено низку операцій щодо реструктуризації внутрішнього та зовнішнього державного боргу – через заміну облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) було продовжено термін запозичень і зменшено тиск виплат за ОВДП. Сумарні боргові виплати сягнули 71,4 % річного обсягу доходної частини держбюджету.

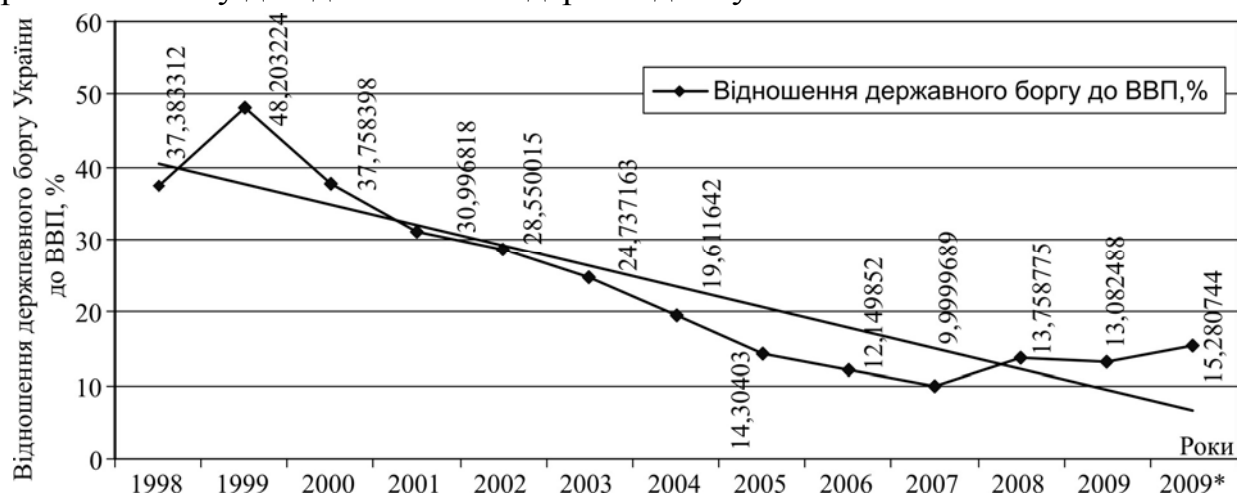

Рис. 2. Динаміка державного боргу України за 1998-2009 роки (млрд. грн)

П'ятий етап (2001-2007 рр.) – період виваженої боргової політики, спрямованої на недопущення безконтрольного зростання державного боргу. Протягом 2001-2007 рр. відбувся перехід від антикризового управління державним боргом до здійснення виваженої боргової політики в Україні. Також простежувалася чітка тенденція до зменшення відношення державного боргу до ВВП. Незважаючи на те, що протягом 2001-2007 рр. спостерігалось поступове зростання обсягів платежів за державним боргом в абсолютній величині, бюджетні витрати на погашення та обслуговування державного боргу стабілі-

зувались у межах 3,8-4,0 % від ВВП. Покращення показника відношення державного боргу до ВВП відбувається за рахунок як економічного росту України, так і за рахунок провадження виваженої боргової політики.

Україна здійснила шість суверенних випусків ОЗДП на зовнішніх ринках капіталу з метою фінансування державного бюджету з термінами обігу 5-12 років та дохідністю від 7,65 % до 3,5 % річних. Випуск Єврооблігацій України 2003 р. отримав нагороду "Кращий суверенний випуск року серед країн, що розвиваються" – одного з найавторитетніших світових ділових видань – журналу "Euromoney". Це дало змогу підвищити міжнародні рейтинги нашої держави.

Незважаючи на методологічні розбіжності в обліку боргу між Україною та Міжнародною практикою, показник відношення державного боргу України до ВВП був достатньо низьким, що дало змогу Світовому банку (звіт "Створення фіскального простору для економічного зростання. Огляд державних фінансів України" від 14.09.2006 р.) стверджувати про запас фінансової стійкості економіки України. Для економічно розвинених країн звичним є відношення державного боргу до ВВП на рівні понад 60 %. В Україні ж за законодавчого обмеження у 60 % від ВВП офіційний державний борг становить близько 15 % від ВВП (табл. 1).

Табл. 1. Показники державного боргу України за 1998-2009 рр. (млрд грн)

Роки	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009*
Величина державного боргу України, млрд. грн	38,352661	62,877249	64,215707	63,292402	64,468789	66,133321	67,682325	63,145425	66,113786	71,294278	130,68965	129,5984	152,78834
ВВП України, млрд. грн	102,593	130,442	170,07	204,19	225,81	267,344	345,113	441,452	544,153	712,945	949,864	990,625	999,875
Відношення боргу до ВВП, %	37,3833117	48,2032237	37,7583977	30,9968177	28,5500151	24,737163	19,6116417	14,3040297	12,1498523	9,99996886	13,7587748	13,0824883	15,2804744

Примітка: *очікуваний за експертними підрахунками ріст боргу (у зв'язку з виборами)

Показник відношення державного боргу до ВВП в Україні у 2-9 разів нижчий за показник у розвинених країнах світу [1]. Це пояснюється тим, що до складу державного боргу не входять боргові зобов'язання АР Крим та місцевого самоврядування. У Бюджетному Кодексі не розкрито, що саме слід вважати борговими зобов'язаннями держави та чи долучати до складу державного боргу гарантований борг.

На сьогодні навіть серед вчених – економістів не існує єдності думок щодо визначення сутності державного боргу. Так, одні дослідники вважають,

що "державний борг – це сума заборгованості за випущеними й непогашеними внутрішніми позиками, а також сума фінансових зобов'язань країни щодо іноземних кредиторів на певну дату" [2], а інші, що "державний борг – це сума накопичених зобов'язань держави, враховуючи відсотки за користування позиченими коштами" [3].

Шостий етап (2008-2009 рр.) можна назвати періодом загрози втрати боргової безпеки. Сьогодні Україна стоїть на порозі значного зростання боргового тягаря, здатного вже в найближчому майбутньому істотно підвищити фінансові ризики й посилити депресивний тиск на всіх економічних агентів. Період характеризується економічною кризою, спричиненою політичною нестабільністю.

На сьогодні Україна далі продовжує позичати, що може призвести до втрати боргової безпеки. На брифінгу, присвяченому підписанню президентом бюджету, заступник голови секретаріату президента Олександр Шлапак заявив, що у 2009 р. державний борг України буде збільшено на 103 млрд грн, тобто більше, ніж у 2 рази. Боргова безпека держави – це дотримання такого рівня державної заборгованості, який задовольняє потреби держави у фінансових ресурсах, дає змогу зберегти стійкість фінансової системи країни і, при цьому, не ставить під загрозу можливість виконання державою своїх функцій та зобов'язань щодо погашення та обслуговування боргів зокрема [1].

Згідно з повідомленням Міністерства фінансів, борг становить 129 млрд 679 млн грн, що на 83,695 млрд грн більше, ніж було на початку року. Ціни на споживчі товари за останній рік зросли на 31 %. За індексами людського розвитку і бідності у 2008 р. наша держава перебувала на 76 місці. Показник ВВП на душу населення є одним із найнижчих у Європі.

Згідно з прогнозами [10], в економіці держави відбудеться падіння попиту на внутрішньому і зовнішньому ринках, що призведе до сповільнення темпів зростання вітчизняної економіки; стрімке звуження внутрішнього споживчого попиту через падіння доходів у населення і посилені девальваційні тенденції; зростання цін через поступове підвищення тарифів на газ та електроенергію та інші послуги; вибори, які мають відбутися, призведуть до зростання боргових зобов'язань.

Тому органи державної влади терміново повинні вжити заходів щодо недопущення безконтрольного зростання державного боргу. Зовнішні фінансові джерела потрібно розглядати з точки зору їх обсягу і з позицій ефективності використання. Питання подальшого залучення зовнішніх фінансових ресурсів потрібно вирішувати, насамперед, з позицій ефективного їхнього використання для економічного розвитку країни

Висновки та перспективи подальших досліджень. Українським законодавством, на відміну від загальноприйнятої міжнародної практики, не передбачено долучення до складу державного боргу боргових зобов'язань місцевого самоврядування та державних підприємств, що не сприяє реалістичному виявленню спроможності України виконувати боргові зобов'язання. Це створює істотні ризики втрати боргової безпеки України, особливо за останні 2008 і 2009 рр., коли через політичну нестабільність простежується безконтрольний ріст державного боргу.

Актуальним залишається приведення методологічного обчислення суми державного боргу до міжнародних стандартів, визначення меж залучення зовнішніх та внутрішніх кредитів та вдосконалення механізму функціонування державної позики з метою недопущення зниження боргової безпеки України.

Література

1. Іваненко Ю.В. До питання розкриття інформації про державний борг / Ю.В. Іваненко, А.В. Мамишев // Вісник НБУ. – березень 2007 р.
2. Козюк В.В // "Державний борг в умовах ринкової трансформаційної економіки України": монографія. – Тернопіль: Вид-во "Карт-бланш", 2002. – 238 с.
3. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник – К.: Вид-во "Ніс – 2000". – 123 с.
4. Розпорядження КМУ від 25 березня 2009 р. № 316-р.
5. Газета "Зірка 4" від 23.09.08 р. № 77.
6. Джерело ВО "Свобода" від 01.11.2008 р.
7. Гаєць В. "Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи".
8. Опарін В.М. Фінанси. – К., 1999. – 164 с.
9. Афанасьєв В.П. Форми та види кредиту. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.library.if.ua>.
10. Вісник центру: Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень, 13(447).

УДК 331.556.4

Аспір. Р.Р. Рісна – Інститут регіональних досліджень
НАН України

ТРУДОВА РЕЕМІГРАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Розглянуто роль трудової рееміграції в розвитку регіону, вплив світової економічної кризи на міграційні потоки. Проаналізовано дані Львівського обласного центру зайнятості щодо незайнятого населення області та галузевої динаміки вакансій. Наведено пропозиції щодо державного регулювання трудової міграції.

Ключові слова: трудова рееміграція, державна політика сприяння рееміграції, світова економічна криза.

Post-graduate R.R. Risna – Institute of Regional Researches NAS of Ukraine

Labour reemigration and it's role in social-economic development of region

The main issue of the article is the role of labour reemigration in development of region and influence of world economic crisis on migratory streams. The article investigates information of the Lviv regional employment center about unemployed persons and dynamics of vacancies. The author represents propositions state regulation of labour migration.

Keywords: labour reemigration; state regulation of reemigration; world economic crisis.

В умовах поглиблення світової демографічної кризи міграційні процеси дедалі частіше стають чинниками соціально-економічного розвитку окремих держав і регіонів.

Міграція пов'язана з багатьма демографічними та соціально-економічними явищами. Це спричинено тим, що змінюється чисельність та старіння населення, відбувається послаблення та розрив сімейних зв'язків, погіршення стану здоров'я трудових мігрантів, адже мігранти виконують зазвичай низькокваліфіковану роботу, яка в місцевого населення попитом не користується.